

POLICY BRIEF

สูงภาวะทางเพศ เพศภาวะ: เพศวิถี: การวิจัยที่ต้องไปต่อ

เสนอโดย รองศาสตราจารย์ ดร. อมรา สุนทรธาดา
และ รองศาสตราจารย์ ดร. ศิรินันท์ กิตติสุขสถิต
สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

‘สุขภาวะทางเพศ’ เป็นวาระระดับโลก

กว่าทศวรรษที่ ‘สุขภาวะทางเพศ’ ได้รับการยอมรับในระดับสากลว่าเป็นองค์ประกอบพื้นฐานในการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยไม่จำกัดว่าเป็นประชากรกลุ่มใด และยิ่งเด่นชัดขึ้นในปี 2551 ซึ่งนับเป็นครั้งแรกของหน้าประวัติศาสตร์เวทีการประชุมสมัชชาสหประชาชาติ ที่สมาชิก 66 ประเทศทั่วโลกรับรองมตินโยบายสนับสนุนสุขภาวะทางเพศในระดับสากลแล้ว ได้ร่วมกันลงชื่อในแถลงการณ์ให้รวม ‘เพศหลากหลาย’ LGBTI* เพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนด้วย โดยไม่จำกัดเพศวัย การศึกษา อาชีพ และศาสนา [Human Rights Watch, 2008] ประเทศไทยในฐานะสมาชิกได้นำมติดังกล่าวมาปฏิบัติ โดยในปี 2552 คณะรัฐมนตรีสนับสนุนให้กระทรวงต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งองค์กรและภาคเอกชนร่วมมือกันดูแลเรื่องสุขภาวะทางเพศ ทั้งในระดับการให้ข้อมูลข่าวสารและการให้บริการที่ได้มาตรฐานและรักษาความเป็นส่วนตัวอย่างรอบด้านและทั่วถึงสำหรับผู้ใช้บริการ

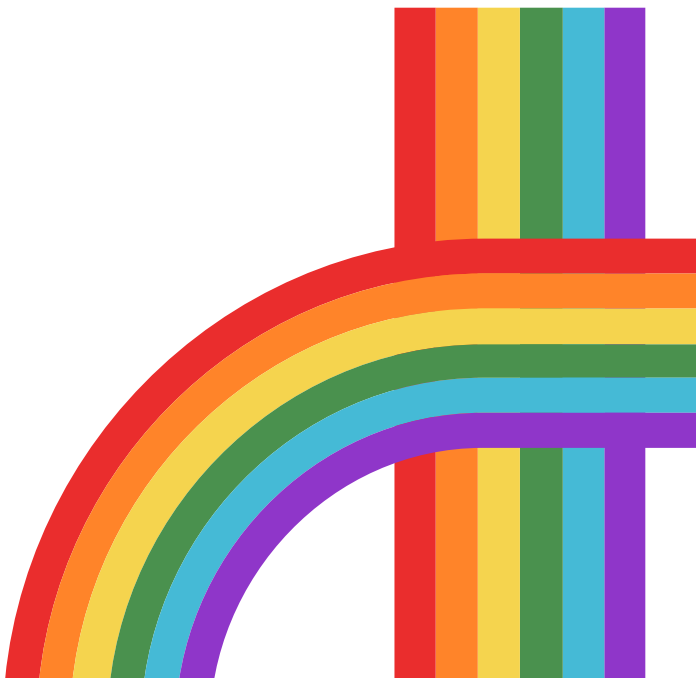
* LGBTI หมายถึง lesbian, gay, bisexual transgender และ intersex ซึ่งปัจจุบันใช้คำศัพท์ย่อ LGBTIQ+ เพื่อให้หมายถึงเพศหลากหลายครอบคลุมกลุ่มอื่น ๆ มากขึ้น

‘สุขภาวะทางเพศ’ บนเป้าหมายวิสัยและ พัฒนาเพื่อความยั่งยืน

การวิจัยประเด็น ‘สุขภาวะทางเพศ’ ในประเทศไทยระหว่างปี 2493-2553 มีกระบวนทัศน์เน้นเนื้อหาด้านชีวการแพทย์ เพศศาสตร์และจิตวิทยา และระหว่างปี 2553-2563 เน้นการวิเคราะห์ความหลากหลายทางเพศในมุมมองวัฒนธรรมและสังคม อัตลักษณ์และวิถีชีวิต เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติในทางบวกต่อบุคคลเพศหลากหลายมากขึ้น รวมทั้งให้การสนับสนุนการเคลื่อนไหวเพื่อรณรงค์ออกกฎหมายยอมรับการจดทะเบียนคู่ชีวิตของบุคคลเพศเดียวกัน [ชนตติ์ ทินนาม, โกสุม โอมพรนุวัฒน์ และ รัตนา ด้วยดี, 2563] ความต่อเนื่องของการวิจัยประเด็น ‘สุขภาวะทางเพศ’ สอดคล้องกับเป้าหมาย SDG 3 (Good Health and Well-being) รวมถึงเป้าหมาย SDG 4 (Quality Education) ของ 17 เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (The Sustainable Development Goals: SDG) ที่มุ่งเน้นการสร้างหลักประกันและส่งเสริมสวัสดิภาพเคารพสิทธิมนุษยชนและความเสมอภาคระหว่างเพศ เพื่อให้ ‘คนทุกเพศทุกวัยมีสุขภาพดี อยู่ดี-กินดี มีการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างครอบคลุมและเท่าเทียม’ ให้คนทุกคนอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมแห่งความสงบสุข และไม่ใช้ความรุนแรง [United Nations, n.d.]

‘เพศหลากหลาย’ บนพื้นที่ ‘สุขภาวะทางเพศ เพศภาวะ เพศวิถี’

‘เพศหลากหลาย’ เป็นประเด็นสำคัญเพื่อการเรียกร้อง ‘ความเสมอภาค’ ในกลุ่มนักวิชาการ นักปฏิบัติ และ นักพัฒนา เพื่อสร้างพื้นที่ ‘ความปลอดภัย’ และ ‘ความเสมอภาค’ ให้กับ ‘บุคคลเพศหลากหลาย’ อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล จากหลักฐานเชิงประจักษ์ อาทิ พระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558 [SDG Move, 2564] ยุทธศาสตร์แห่งชาติ กำหนดให้ ‘ลดการเลือกปฏิบัติจากอคติ และเพศภาวะ’ เป็น 1 ใน 3 เป้าประสงค์หลักของนโยบายยุติปัญหาเอดส์ ร่วมกับลดการติดเชื้อรายใหม่และลดการตายจากโรคเอดส์ [กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข, 2559] การประกาศเป็นวาระแห่งชาติว่าด้วย ‘สิทธิมนุษยชนร่วมขับเคลื่อนไทยแลนด์ 4.0 เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน’ ยืนยันถึงเจตนาแน่วแน่ และความมุ่งมั่น ที่จะส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอย่างจริงจัง ผ่านทางมาตรา 4 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560” [ไทยรัฐ, 2560] รวมทั้งตั้งแต่ปี 2563 เป็นต้นมา มหาวิทยาลัยหลายแห่งประกาศให้สิทธินักศึกษาและบัณฑิตสามารถแต่งกายตามอัตลักษณ์ทางเพศหรือเพศวิถีได้ และทุกคนต้องปฏิบัติต่อนักศึกษาที่มีอัตลักษณ์หรือเพศวิถีไม่ตรงกับเพศกำเนิดด้วยความเท่าเทียมกันทางเพศ หากไม่ปฏิบัติตามจะถือเป็นความผิดทางวินัย [The Standard, 2563] ขณะเดียวกัน ภาคเอกชนหลากหลายสาขา มีการลงนามในข้อตกลง SDG กับสหประชาชาติ สนับสนุนและส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพอย่างเท่าเทียม การมีส่วนร่วม การให้เกียรติ และการไม่เลือกปฏิบัติ สำหรับกลุ่ม LGBTI [ประชาชาติธุรกิจ, 2564]

‘เพศหลากหลาย กับ ‘วิถีความเป็นอยู่’ ในบริบทสังคมไทย

แม้ว่าสังคมไทยปัจจุบันเปลี่ยนแปลงผ่านกระบวนการ ‘ยอมรับ’ การตีความ วิถีคิด และวิถีปฏิบัติ ‘เพศหลากหลาย’ ในการอยู่ร่วมพื้นที่และวัฒนธรรมเดียวกันมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม การรับรู้ภาพจำ และการเรียนรู้ รวมถึง ชุดความคิดที่สังคมไทยส่วนใหญ่ยึดติด มีเพียง ‘เพศชาย’ และ ‘เพศหญิง’ เสมือนเป็นการด้อยค่า ‘ความเสมอภาคทางเพศ’ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มเยาวชนในวัฒนธรรมที่ยังขาดการรับรู้และยอมรับคนรักเพศเดียวกัน ยังขาดพื้นที่ให้เยาวชนใช้สื่อสาร เมื่อเกิดปัญหาด้านสุขภาวะทางเพศและรสนิยมทางเพศ [ศิริพันธ์ กิตติสุขสถิต, 2551] ส่งผลให้ ‘เพศหลากหลาย’ ที่อยู่ท่ามกลางพื้นที่การรับรู้เช่นนี้ ตกอยู่ในภาวะเครียดกับความขัดแย้งในตัวตน บทบาท เห็นคุณค่าในตนเองต่ำ บางรายกดดันมากจนมีแนวโน้มฆ่าตัวตาย [พิมพ์สิริอร ศิริทิณพงษ์, 2554] งานวิจัยและพัฒนา การสร้างเสริมคุณภาพชีวิตและความสุขคนทำงานในองค์กรแห่งความสุข ที่เคารพและให้พื้นที่กับ ‘เพศหลากหลาย’ เป็นพลังทุนมนุษย์สำคัญในการนำองค์กรไปสู่การเพิ่มผลิตผลและความมั่นคงของประเทศในระยะยาว [สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2562; 2563]

สุขภาวะทางเพศ เพศภาวะ: เพศวิถี : การวิจัยที่ต้องไปต่อ

สุขภาวะทางเพศ เพศภาวะ เพศวิถี เป็นวิถีที่ต้องอยู่บนพื้นที่ การพัฒนาอย่างยั่งยืนตามพลวัต สถานการณ์สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ กฎหมาย การปกครอง การสาธารณสุข และสิ่งแวดล้อม คุณภาพชีวิตที่ดีของประชากรทุกมิติ เพศภาวะ การคุ้มครองสิทธิและการให้บริการด้านอนามัยการเจริญพันธุ์ที่บุคคลย่อมมีสิทธิเข้าถึงและได้รับข้อมูลข่าวสารการบริการรวมถึงการให้คำปรึกษาที่ปราศจากการบังคับและเลือกปฏิบัติ การให้บริการด้านอนามัยการเจริญพันธุ์อย่างทั่วถึงที่มีคุณภาพ การส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิด้านอนามัยการเจริญพันธุ์ การเผยแพร่สื่อด้านเพศศึกษาของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน รวมทั้งการเรียนการสอนเพศศึกษาในสถานศึกษาให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตทางเพศ นอกจากนี้ การให้ความสำคัญในเชิงการศึกษาวิจัยเพื่อสร้างเสริมความเชื่อมั่นและให้คุณค่าตนเองว่า ‘ทุกคนทุกเพศทุกวัยในสังคมล้วนเป็นพลังหลักในการพัฒนาคุณภาพตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม’ เป็นประเด็นท้าทายที่ต้องให้ความสำคัญควบคู่ไปด้วย

ข้อเสนอแนะ

- 1 นโยบายและมาตรการของรัฐต้องครอบคลุมให้สุขภาวะทางเพศ เพศภาวะ เพศวิถี เป็นองค์ประกอบหนึ่งของการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน โดยไม่แบ่งแยกเพศ
- 2 ตอบโจทย์ ยุทธศาสตร์ แผนงาน ตัวชี้วัด ด้วยกระบวนการวิจัยประกอบด้วย การติดตาม การประเมินผลและรายงานผล
- 3 สร้างพื้นที่การสื่อสารสุขภาวะทางเพศ เพศภาวะ เพศวิถี รวมถึงแนะนำมาตรการทางสุขภาวะทางเพศเฉพาะกลุ่ม อาทิ กลุ่ม bisexual เน้นการใช้ถุงยางอนามัย กลุ่มเด็กและเยาวชน เน้นการให้คำปรึกษา (counseling) เพื่อลดผลกระทบทางจิตใจ (psychosomatic effect)

เอกสารอ้างอิง

- Human Rights Watch. (2008, December 11). UN: General Assembly to Address Sexual Orientation and Gender Identity. Retrieved from <https://www.hrw.org/news/2008/12/11/un-general-assembly-address-sexual-orientation-and-gender-identity>
- United Nations. (n.d.). The 17 Goals. Retrieved from <https://sdgs.un.org/goals>
- กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข. (2559). นโยบายการดำเนินงาน กรมควบคุมโรคประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2560. เอกสารประกอบการประชุมประชุมมอบนโยบายการดำเนินงานกรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2560 วันที่ 19 ตุลาคม 2559 โรงแรมปรีณซ์พาเลซ มหานาค กรุงเทพฯ
- โครงการศึกษาวิจัยนวัตกรรมสร้างเสริมสุขภาพองค์กรเพื่อนำไปสู่องค์กรสุขภาพและความยั่งยืน. (2563). ผลการสำรวจคุณภาพชีวิต ความสุข และความผูกพันในองค์กรของคนทำงาน ระดับประเทศ ประจำปี 2563. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล
- โครงการการสร้างเสริมสุขภาพองค์กรแบบยั่งยืน: จากมหาวิทยาลัยแห่งความสุขสู่มหาวิทยาลัยสุขภาพ. (2562). ผลการสำรวจคุณภาพชีวิต ความสุข และความผูกพันในองค์กรคนทำงานในภาคีเครือข่ายมหาวิทยาลัยแห่งความสุข. 2562. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล
- ชเนตตี ทินนาม โกสม โอมพรนุวัฒน์ และ รัตนา ด้วยดี. (2564). ยุทธศาสตร์สุขภาพะ LGBTQIN+ ในประเทศไทย. นครปฐม : สมาคมเพศวิถีศึกษา
- ธรรมศาสตร์ให้ นศ. แต่งกายได้ตามเพศวิถี รวมถึงรับปริญญา เขยียด-ดูหมิ่นเจอโทษวินัย. (2563, มิถุนายน 8). The Standard. สืบค้นจาก <https://thestandard.co/thammasat-let-students-dress-according-to-their-sex/>
- พิมพ์สิริอร ศิริทิณพงษ์. (2554). ประสบการณ์ด้านจิตใจของหญิงรักเพศเดียวกันที่มีความสัมพันธ์แบบคู่รัก. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, จิตวิทยาการปรึกษา.
- ย่างเข้าสู่ปีที่ 5 พ.ร.บ. ความเท่าเทียมระหว่างเพศเดินทางไปถึงไหน. (2564, กุมภาพันธ์ 12). SDG Move. สืบค้นจาก <https://www.sdgmove.com/2020/05/05/gender-equality-act/>
- วิสัยทัศน์ “แสนสิริ” ชู LGBTQ+ เพราะมนุษย์เราเท่ากัน. (2564, มิถุนายน 9). ประชาชาติธุรกิจ. สืบค้นจาก <https://www.prachachat.net/csr-hr/news-684398>
- ศิรินันท์ กิตติสุขสถิต. (2551). รสนิยมทางเพศของวัยรุ่นไทยยุคไซเบอร์. ใน กฤตยา อาชวนิจกุล และ กาญจนา ตั้งชลทิพย์ (บรรณาธิการ). ประชากรและสังคม 2551: มิติ “เพศ” ในประชากรและสังคม, (น. 156-169). สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สิทธิมนุษยชนในคนข้ามเพศ. (2560, กันยายน16). ไทยรัฐฉบับพิมพ์. สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/news/society/1070779>.